

ՀԻՒԱՆԴ ՄԱՐԴԸ*)

(Բ. Շահրգի)

Գ.

Ռումելիական-անատոլիական առաքակային ուղմանտիկա-

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անապահովութիւն մայրաքաղաքում: Լեզուանի անգլիացին: Գրպանի գողեր: Ղալաթիայի անառականոցները: Պերայի շանտանները և Քեաղիմ փաշայի թաղը: Նալովայի առաքակները և առեանգուածի պամութիւնը: Մեհմէդ փեւլիւանը մի անգամ էլ: Ալքանիայում, Մակեդոնիայում և Անատոլիայում: Առաքակային մի պատմութիւն կամ առաքակից մինչև ոստիկանութեան մի-նիստրի անձնական ծառան:

Բալկանեան թերակղզին միշտ առաքակների Դորադոն է եղել: Նա այժմ էլ նոյն է, ինչպէս որ ամբողջ Թիւրքիան Նւրուպայի և Ասիայի վերաբերմամբ:

Մայրաքաղաքում շատ բան, իհարկէ, դեռ դէպի լան է փոխուել: Այնտեղ կարելի է թէ ցերեկը և թէ գիշերը գլխաւոր փողոցներով անցնել, առանց մի բոպէ կեանքի ապահովութեան մասին կասկածելու:

Բայց շատ անհաճելի բան է, երբ մարդս փողոցներով անցնելու ժամանակ պատահում է գիշերապահներին և նրանց հետ ընդհարում: Ճիշտ այդպիսի մի դէպք պատահեց ինձ, երբ ես մի անգամ երեկոյեան ժամը 11-ին մի տիկնոջ հետ դուրս եկայ բնակարանիցս գնալու դիմացի մի տուն, բարեկամ ընտանիքների մէկին այցելելու, երբ 6 մարդուց բաղկացած գիշերապահների խումբը ինձ ուղեկցող տիկնոջ անպատուեց: Այդպիսի դէպք պատահած ժամանակ խաղաղ վարմունքը ամենագովելի յատկութիւն է: Իմ միակ զէնքս ձեռնափայտս էր: Դա բարձրացնելուց յետոյ 6 զինուորները իսկոյն յետ քաշու-

*) Տե՛ս «Մուրճ» № 9.

եցին: Դուք արդէն գիտէք, որ այդպիսի դէպքեր պատահելիս դեսպանները կատակ չեն հասկանում և պէտք է ասել, որ նրանք այդպիսի մի քանի չարագործների պատժելով, բաւական լաւ խրատ են տուել նրանց պէս մարդկանց:

Հետու ընկած թաղերում գիշեր ժամանակ զրօնեիլը, իհարկ է, բոլորովին ձեռնտու չէ:

Ոչ պակաս ազմուկ հանեց նորերս մի երիտասարդի հետ պատահած մի դէպք, երբ նրան ոստիկանները կողոպտեցին և բանտարկեցին ոստիկանատանը: Չորս օրից յետոյ միայն քընհեցին այդ դէպքը, բայց դժբաղդաբար մեռաւ երիտասարդը, որովհետեւ նրա հետ շատ անգութ կերպով էին վարուել: Եւ որովհետեւ նա Պերայի մի հարուստ և յայտնի ընտանիքի զաւակ էր, դրա համար էլ ոստիկանական աւազակները պատժուեցան:

Բայց քանի քանի այդպիսի դէպքեր էլ են պատահել, որոնք բոլորովին անյայտ են մնացել:

Մամուլը նոյն իսկ իրաւունք չունի այդպիսի դէպքերի վրայ մատնացոյց անելու: Ոչ ոստիկանատունը և ոչ էլ մի ուրիշ պաշտօնական տեղ կայ, որտեղ բնիկները կամ զրսեցիկները կարողանային հաղորդել այդպիսի դէպքեր պատահելիս. դրա համար էլ մենակ մարդկանց յանկարծակի անյայտանալը երբէք չի նկատուում:

Կ. Պօլսի բնակիչների կենցաղավարական կանոններից մէկն էլ այն է, որ նրանք գիշեր ժամանակ անցնելիս վառած ձխախոտ չունեն: Պարզախ մարդկանցից շատերը սովոր են դալ կրակ խնդրել և յանկարծակի թալանել իրանց խնդրը սիրալիւր կերպով կատարող մարդուն: Շատ քչերին միայն յաջողում է իսկոյն և եթ ճանաչել այդպիսի աւազակներին:

Կ. Պօլսում գրպանի գողերի մասին շատ չի լսում:

Այդպիսի արուեստով մեծ մասամբ պարապում են հայերը և հայուհիները, որոնք թիւրք կանանց զգեստ հագած Պերայի մեծ խանութների առաջ Կարաքիօյի նաւամատոյցի վրայ կանգնած և խոնուած եւրոպացի կանանց գրպաններն են կտրում:

Գերմանական ագդեցութիւնը Արեւելքում զօրանալու օրից ի վեր շատ փերմանացիներ էլ, որոնց համար իրանց հայրենիքը շատ նեղ է եղել, իբրև մուրացկաններ և թափառաշրջիկներ, եկել են Ստամբուլ և այնտեղի բնակիչների համար իսկական պատուհաս դարձել:

Այդ թշուառները կարծում են, որովհետեւ թիւրքերը գերմանական օգնութեամբ են յաղթել յոյներին, հետեապէս իրանք

էլ իրաւունք ունեն թիւրքիայի երախտագիտութիւնից օգտուելու, դրա համար էլ գլխաորապէս մօտենում են թիւրքական ապրանքներին:

Հայկական և յունական թաղերում մարդասպանութիւնները բաւական յաճախ են պատահում:

Հայը ընդհանրապէս վախենում է հարուածներից, բայց երբ նրան փողի հարցում մի քիչ խարում են, նա այն ժամանակ դիմում է դանակի, նոյն իսկ ամենաչնչին բաների համար:

Թիւրքիայի յոյնը մէկի հետ գործ ունեցած դէպքում սիրում է իր վիճաբանութիւնը դաշոյնի օգնութեամբ համեմել:

Օտարականը ապահով ուղեկցութեամբ Գալաթայի փողոցներով անցնում է, նկատում է մի շարք հետաքրքիր տեսարաններ, որոնք մեծ մասամբ գիշեր ժամանակն են տեղի ունենում:

Այդ փողոցները անառակութեան և ոճրագործութեան ամենամութ խորշերն են ներկայանում: Այդտեղ են գտնուում ամենախայտառակ հիւրանոցները և սրճարանները, որոնց անունները կուրացուցիչ են:

Անցորդը ամենից առաջ նկատում է «Անտիլոպէ» կաֆէ շանտանը: Սրճարանի գոյնգոյն լապտերների վրայ ջութակների և երաժշտական ուրիշ գործիքներ նկարուած:

Նրա հանդէպ գտնուում է «Աֆրիկա» մեծ և կեդրոտ սրճարանը: Այնտեղ 30 աղջիկ և՛ ծառայում և պարում և՛ երգում են: Սրճարանի գլխաւոր բաժանմունքի կողքին գտնուում է chambre séparé-ն: Մուտքի վճար չեն վերցնում, սակայն սուրճը 10 կամ 20 փարա սովորական գնի փոխարէն արժէ 2 պիաստր. բացի սրճից այդտեղ կարելի է ստանալ լիմոնադ, թէյ, իսկ ոգելից խմիչքներից միայն մաստիկը:

Երեւակայեցէք, ընթերցող, հետեւեալ պատկերը: Սպիտակ վարդիկ և սև վերնազգեստը հազած մի յոյն տղայ, որ իր գլուխը ծուռ է դրել, ծխում և պարում է մի գունատ, ամենաշատը 12 տարեկան հայուհու հետ, որի մազերը անկանոն կերպով թափթփուած են ուսերի և մէջքի վրայ: Աղջիկն էլ պարելու ժամանակ ծխում է: Վերջապէս տեղի է ունենում պաուզա: Նա երկար պարելուց յետոյ շատ յոգնում և բոլորովին գունատ երեսը դնում է երիտասարդի ուսի վրայ և յետոյ... Վերջի վերջոյ թշուառ աղջկան առաջարկում են chambre séparé-ն և բաղդախնդիր մարդիկ իրանց մատնում են խայտառակութեան:

Երրորդ դժոխքն ներկայանում է «Օգեսսա» սրճարանը, որ իր հիւրերի համար մի ամբողջ հիւրանոց էլ ունի:

«International» սրճարանում կարելի է լսել աշխարհիս բոլոր լեզուները, որտեղ Պարիզի պարող կանանց հետ մրցում են և հայուհիները, իրանց անբարոյական հիւրերի կեղտոտ կրքերին բաւականութիւն տալու: Դրանց հաճոյանալու համար հանդիսականներից ոմանք էլ միմեանց դէմ են մրցում և յաճախ դաշոյնի հարուածներն յեն որոշում, թէ միմեաց հետ մրցող հանդիսականներից որը պէտք է գերադասութիւն ստանայ...

Փողոցի ծայրում կան երկու ուրիշ տեղեր էլ. դրանցից մէկը «Մօսկուա» թէյարանն է, որ զարդարուած է թուրքիական և ռուսական դրօշակներով: Այդտեղ նուազում է մեքենայական օրկեստրը: Ըստ երևոյթին ներսում ամէն ինչ է: Երկրորդ տեղը մի թատրոն է, որի մուտքը առաջին կարգի համար արժէ մի ֆրանկ, իսկ երկրորդ կարգը կէս ֆրանկ: Թատրոնի սանդուղքի պատերը զարդարուած են Վեզուլի և զանազան երկրների բոյսերի նկարներով: Դահլիճը ունի 80 աթոռ և 19 օթեակ: Այդտեղի երաժշտութիւնը բաղկացած է. մի ջութակից, մէկ կլարնետից, մէկ շփուրից և մէկ թմբուկից: Ներկայացնում են մի պանտոմիմա աւագակների կեանքից: Հետաքրքրէ է, ընթերցող, այնպէս չէ. իւրաքանչիւր քառորդ ժամից յետոյ այդ կտորը կրկնում են:

Ինչ որ Գալան է ներկայացնում այդ տեսակէտից, միևնոյն բանը աւելի շքեղ կերպով կարելի է գտնել Պերայի «Palais Crystal» և «Concordia» հիւրանոցներում, որոնք թուղթ խաղալու բաժանմունքներ էլ ունեն:

Պերայի փողոցներով անցնող օտարականը գիշեր ժամանակ յաճախ պատահում է հայերի, որոնք իբր թէ մուրացկաններ են: Բայց ոչ, սրանք մեծ մասամբ փողոցներում կանգնում և օտարականներին առաջարկում են իրանց հետեւի դէպի այնպիսի տներ, որտեղ իսկական թիւրքուհիներ իրանց սէքն են վաճարում: Այդ թիւրքուհիների փոխարէն սովորաբար հայուհիներ են լինում, միայն թիւրք կնոջ տարազով: Սակայն Ստամբուլում կան և բազմաթիւ տներ էլ, որտեղ անբարոյական ընակչուհիները իսկական թիւրքուհիներ են: Բայց այդտեղ մտնել կարող են միմիայն մուսուլմանները: Վայը տարել է այն եւրոպացուն, որին այդ տներից որեւէ մէկում յանկարծ բռնեցին. այդպիսի դէպքում նրան նոյն իսկ իր դեսպանն է հրաժարուում պաշտպանելու:

Կ. Պօլսի ամենավատահամբաւ թաղը Քասիմ փաշայի թաղն է:

Այդ թաղը, որ շրջապատուած է նոճիներով և գերեզմանատներով, հեռուից իդիլիական տպաւորութիւն է թողնում: Բայց երբ անցորդը այդ թաղին աւելի է մօտենում, նկատում է թշուառ տներ և մի շարք ձեղ ու կեղտոտ փողոցներ: Այդ թաղի միջով հոսում է մի շատ կեղտոտ առուակ, որ կոչւում է Սոխակների գետ...

Այդ թաղում է ապրում մայրաքաղաքի կղկղանքը: Տները նման են ճիւղերի, որոնք միմեանց մօտ են, որ կարծես իրար վրայ են շինուած: Նրա փողոցներում նոյնպէս ոստիկանների դրութիւնը վտանգաւոր է՝ այդ թաղի բնակիչները իրանց նեղ փողոցներում կարող են ամեն կերպ վրէժխնդիր լինել: Այդտեղ է կազմում ամեն տեսակ աւազակութիւնների իսկական բոյնը. աւազակութիւններ, որոնցից մեծ մասը անյայտ են մնում և ծածկւում:

Իսկ ինչ խօսք այն աւազակութիւնների մասին, որոնք աւելի մեծ չափով կատարում են մայրաքաղաքից դուրս, Թիւրքիայի ներքին գաւառներում: Այնտեղ աւազակութիւնները լայն և ընդարձակ ասպարէզ ունեն:

Կարծես շատերին ծանօթ կը լինի այն դէպքը, երբ աւազակների մի խումբ Աթմասա անունով առաջնորդի ղեկավարութեամբ Չերքեզիայում յարձակուեց Orient Express գնացքի վրայ և Եւրոպան իր ժամանակին այդ դէպքի վրայ ուշադրութիւն դարձրեց, միմիայն նրա համար, որովհետև Orient Express գնացքն էր: Բայց էլ որքան աւազակութիւններ են պատահում, որքան արտաքին աշխարհին անյայտ են մնում:

Առանձին ուշադրութեան արժանի է այն երկու կանանց առևանգումն, որ տեղի ունեցաւ 1896 թ. յունիսին:

Չնդեամբ Ֆրանսիացի մադամ Բրանզօն, որ Սուլթանի պալատի մանկարարուհին էր և 18 տարեկան ու գեղեցիկ հայուհի օրիորդ Պարադեմինեանը, որ այն ժամանակուա սերբիական դեսպանատան դրագոման Թէրհանի քննին էր, Նալովայում զբօսնելու ժամանակ օր ու ցերեկով առևանգուեցան աւազակների մի խմբից: Նալովան Կ. Պոլսի նշանաւոր հանքային ջուր ունեցող ամարանոցնէ, որտեղ գնում է մեծ մասամբ Պերայի լաւ հասարակութիւնը: Կարեւոր եմ համարում աւելացնել և այն որ յափշտակուածներին ուղեկցում էին մի կառապան, մի ծառայ և երկու ժանդարմներ:

Տիկին Բրանզօն 12 օր բանտարկուելուց յետոյ, երբ նա հայուհու հետ վերադարձաւ Պերա, ինձ պատմեց իր հետ պատահած արկածները թուրք աւազակների շնորհիւ:

«Ահեց տարի է արդէն, այդպէս սկսեց տիկինը իր պատմութիւնը, որ ես ամառախոյն մի քանի ամիսները Նալուվայումն էի անցկացնում: Միանգամ ես տիկին Պարաղեմեանին և նրա աղջկայ հետ դրօսնում էի Նալուվայի շրջակայքում: Զրօսանքի ժամանակ մեզ ուղեկցում էին մեր կռապանը, ծառան, և բացի դրանից երկու ժանդարմներ: Յանկարծ մենք նկատեցինք, որ սարի ստորոտից դէպի մեզ են վազում 11 հոգուց բաղկացած աւազակներ: Դրանք բոլորն էլ ալբանական տարազով վիթխարի թաղիկ էին, որոնք անմիջապէս շրջապատեցին մեզ: Մեզ ուղեկցող ժանդարմները անօգուտ համարելով նրանց հետ կռիւ սկսելը, իսկոյն և եթ փախան: Մեր ծառան ընդհակառակն աշխատեց մեզ պաշտպանել, բայց այնպիսի հարուածներ ստացաւ աւազակներից, որ հազիւ էր կարողանում տեղից շարժուել: Աւազակները մեզ կալանաւորուած հրատարակեցին: Սարսափը տիրել էր մեզ. նամանաւանդ տիկին Պարաղեմեանեանին, որ առանց այն էլ հիւանդուտ դրութեան մէջ էր գտնւում: Այդ ժամանակ աւազակային խմբի առաջնորդը, որին միւսները կապիտան Գեօրգի էին անուանում, պատուիրեց տիկին Պարաղեմեանեանին մեր ծառայի հետ միասին վերադառնալ քաղաք և պատահած դէպքի մասին պատմել: Սկզբում աւազակները ցանկանում էին և տիկին Պարաղեմեանեանին էլ պահել, սակայն երբ աւազակների առաջնորդը տիկնոջը խիստ քննեց, դարձաւ իր ստորադրեալներին և ասաց. «տիկինը թէ պառաւ և թէ հիւանդ է, չեմ կարծում որ նրա համար մեզ փող վճարեն, այլ կարող է պատահել, որ նրան վերջի վերջոյ մեզ թողնեն...» Այդ խօսքերից յետոյ տիկինը մեղանից հեռացաւ և աւելի շուտ մեռած, քան կենդանի հասաւ քաղաք, այն ինչ մեզ, շրջապատած աւազակները փախցրին դէպի հարեան լեռները, ուշադրութիւն չդարցնելով մեր աղաչանքներին և լաց ու կոծին: Այնտեղ կապիտան Գեօրգին մօտեցաւ մեզ, ներողութիւն խնդրեց, որ մեզ առևանգել են և մխիթարեց հետևեալ խօսքերով:

«Զվախենաք, խնդրեմ, որ ձեզ հետ որևէ վատ բան կպատահի: Մենք ձեզ ոչ մի անհաճելի բան չենք անիլ, թէ մեզ չհալածեն: Մենք զանկանում ենք ձեզ համար միայն փրկականքի փող ստանալ, որից յետոյ ձեզ բոլորովին ազատութիւն կշնորհենք: Մինչև այդ ժամանակ դուք ձեզ կարող էք մեր քոյրերը համարել»:

Մեզ շարունակ շտապեցնում էին դէպի սարի անտառը գնալու:

Զնայելով, որ նրանք երկու ձի էլ դրել էին մեր տրամադրութեան տակ, բայց անանցանելի ճանապարհների պատ-

ճառով գրեթէ անհնարին էր հեծնելը: Առաւօտեան դէմ մեզ պատուիրեցին կանգ առնել, ամբողջ ցերեկը հանգստանալ և գիշերը ճանապարհը կրկին շարունակել: Կարծեմ Նալովայից մենք 30 ժամուայ ճանապարհ հեռաւորութեան վրայ էինք գտնուում:

Կապիտանը մի նամակ ուղղեց մեր ազգականներին և ինձ համար, իբրև պատաւի 10,000, իսկ երիտասարդ ուղեկցուհու համար 15,000 ֆունտ փերկանքի փող պահանջեց: Նամակը յանձնել էին աւազակներից մէկին տանելու և համոզուած էին, որ նա ապահով կերպով կը վեռադառնայ, որովհետև նրանք սպառնացել էին, որ եթէ իրանց նամակաբերին որևէ վնաս հասցնեն կամ ճանապարհին նրան հալածեն, դրա փոխարէն մեզ կը մորթեն: Նամակադրարը ինձանից էլ նամակներ տարաւ և երկու օրից յետոյ մեր մարդկանց պատասխանը բերաւ. մենք պէտք է աշխատէինք չյուսահատուել...

Եւ մենք օրէցօր սպասում էինք.

Աւազակները անտառի հետ լաւ ծանօթ էին երևում: Նրանք իրանց բնակութեան համար որոշ տեղ չունէին: Մենք մեր նստած տեղը երեք անգամ փոխեցինք: Այնտեղ ոչ տուն կար և ոչ էլ վրան էր դարկուած: Աւազակները բացի զէնքերից իրանց հետ ոչինչ չէին վերցրել, նոյն իսկ պաշար: Մենք կերակրուում էինք թուրքական չոր հացով և այդպէս տեւեց մօտ 12 օր: Սարսափելի է չէ: Եւ եթէ մեր դրութիւնը դեռ երկար ժամանակ անորոշ մնար, գուցէ այդ չոր հացին էլ կարօտ մնայինք...

Մենք բաղդաւոր էինք, որ երկու հոգի միասին չէինք: Ի դէպ կապիտանը մի անգամ ասաց ինձ որ ինքը չէ սիրում առևանգել մի կնոջ, այլ երկուսը միասին, որպէսզի կանանց անունը խնայուի:

Աւազակների քաղաքավարութեան համար մենք չէինք կարող գանգատուել: Ոչ ոք չէր յանդգնում մեզ վիրաւորելու: Ընդհակառակը նրանք նոյնիսկ մեզ շատ լաւ խնամում էին, որ երբեմն ծիծաղ էր պատճառում: Օրինակ, մի անգամ երբ ես ձեռնոցներս կորցրել էի, այն ժամանակ աւազակները երկու աղլուխ բերին, որպէսզի ձեռքերս փաթաթեմ, որ նրանք չկեղտոտուեն...

Մեզ հետ սովորաբար խօսում էր կապիտանը, երբեմն յունարէն, երբեմն էլ թիւրքերէն: Միւս աւազակները մեզ մօտենում էին միայն այն ժամանակ, երբ կապիտանը նրանց մեզ մօտ էր ուղարկում: Մնացած ժամանակը նրանք մեզանից պատուաբեր հեռաւորութեան վրայ էին գտնուում...

Հոկտեմբեր, 1905.

Ընդհանրապէս մենք անասելի սարսափի մէջ էինք: Մենք աղօթում և լալիս էինք օր ու գիշեր: Տասնևերկու օրուայ ընթացքում մենք միայն մի քանի ժամ էինք քնել: Գիշերը մեծ մասամբ քնում էինք և եթէ հանգստանում էինք, չէինք համարձակուել աչքերներս խփելու: Մենք սեղմուած նստում էինք իրար կողքի, աչքերս երկիւղից բացած և դողում էինք, երբ հեռուից որևէ ձայն էր դալիս: Յերեկը երբեմն քնում էինք, բայց ոչ երկուսս միասին, այլ մէկը միշտ պէտք է հսկէր միւսի վրայ:

Տասնևերկու օրուայ ընթացքում մենք մնացինք միեւնոյն հագուստի, միեւնոյն սպիտակեղէնի, կօշիկների և գուլպաների մէջ: Մեր աղուլանները այնպէս էին կեղտոտուել կարծես թէ դրանք ածխի փոշու մէջ թաթախուած լինէին: Կարիքից ստիպուած էինք ձեռքներս լուանալ, այն ինչ մեր երեսը միշտ անլուայ էր մնում, իսկ մազերը ոչ սանրուած: Մենք կտրել էինք մեր ամբողջ յոյսը և կարծում էինք, որ անտառում կը մեռնենք երկիւղից, սովածութիւնից կամ թէ չէ աւազակների ձեռքով:

Մի անգամ մեզ սաստիկ վախեցրեց այն երկիւղը, իբր թէ զօրքերը մեզ հալածում են: Եթէ այդ լուրը ճշտուէր, այն ժամանակ աւազակները մեզ կը սպանէին, թէև նրանք ընթհանրապէս արիւնածարաւ մարդկանց տպաւորութիւն չէին թողնում:

Կապիտան Գեօրգիւն պատկառելի կերպարնքով, դեղնցիկ դէմքով, բարձրահասակ և երկար միրուքով մի մարդ էր: Նրա կրակոտ աչքերը արտայայտում էին քաջութիւն, եռանդ և մի որոշ բացութիւն: Նա իր հաւատարմներին ճարպիկութեամբ պատուէրներ էր տալիս և նրանց մէջ տիրում էր մի տեսակ օրինակելի կարգապահութիւն: Նրա իւրաքանչիւր խօսքը աստուածային պատուէրի տեղ էին ընդունում և որ իսկոյն և եթէ կատարում էր: Աւազակներն էլ արժանի էին մի այդպիսի առաջնորդի: Նրանք էլ վիթխարի կերպարնք ունէին և 30—50 տարեկան տղամարդիկ էին..

Հետաքրքիրը այն էր, որ՝ աւազակները իրանց հետ ունէին մի ամբողջ դեղատուն. կապիտանը միեւնոյն ժամանակ և խմբի բժիշկն էր: Նա երբեմն սրան և երբեմն էլ նրան տալիս էր կամ փոշիներ կամ կաթիլներ: Ինքն էլ երբեմն դեղ էր ընդունում: Որովհետեւ երեք օր շարունակ անձրեւ էր եկել, դրա համար կապիտանը պատուիրեց դեղերի արկղը բաց անել, որ պէսզի արեւի ճառագայթները նրա մէջ մտնեն և նրանց խոնաւութիւնը ծծեն: Արկղը բաց անելուց յետոյ միայն մենք տեսանք, որ նրա մէջ դեղերի մի մեծ ժողովածու էր ամփոփուած,

ի միջի այլոց և մորֆիում, Դարմշտադի մի դեղավաճառանոցի էտիկէտով...

Չմոռանամ աւելացնելու, որ այդքան երկար ժամանակի ընթացքում մենք մեր իրերից ոչինչ չկորցրինք: Մի օր ես կորցրի ձեռքի պայուսակս, որի մէջ ամփոփուած էին փողամանս և մի զարդ. աւազակներից մէկը գտաւ և բերաւ ինձ յանձնեց պայուսակը, որից մի պիստոլ անգամ չէր կորել...

Վերջապէս հասաւ մեր ազատութեան ժամը: Եկար բանակցութիւններից յետոյ աւազակները մեր փրկանքի 25,000 ֆունտը 10,000-ի էին իջեցրել. սուլթանը վճարեց այդ գումարը մեզ փրկելու: Գումարը յանձնեց իմ հաւատարմատարս աւազակներից մէկին, մի առանձնեցած տեղ, 24 ժամից յետոյ աւազակը վերադարձաւ այդ գումարով մեզ մօտ:

Կապիտանը իսկոյն և եթ զբաղուեց գումարը իր ընկերներին բաժնելով: Գումարի $\frac{1}{4}$ մասը կամ 2,500 ֆունտը ինքը վերցրեց, իսկ մնացածը հաւասարապէս բաժանեց իր ընկերներին, այնպէս որ նրանցից ամեն մէկը ստացաւ 750 ֆունտ: Դրանից յետոյ կապիտանը մօտեցաւ մեզ, ներողութիւն խնդրեց, որ մեզ այդքան անհաճելի դրութեան մէջ դրեց, շնորհակալութիւն յայտնեց մեր համբերութեան համար. և վերջապէս վերին աստիճանի քաղաքավարութեամբ համբուրեց մեր ձեռքը: Նրա օրինակին հետեւցին և միւս աւազակները, որոնք նոյնպէս շնորհակալութիւն արին և համբուրեցին մեր ձեռքերը:

Դրանից յետոյ կապիտանը յայտնեց, որ մենք կրկին ազատ ենք, հրաժեշտ տուեց մեզ և իր մարդկանցից հինգ հոգի վերցնելով մեզանից բաժանուեցաւ:

Միւս հինգ հոգին կապիտանի պատուէրի համաձայն մեզ պէտք է մինչև տուն ուղեկցէին:

Մենք սկսեցինք վերադառնալ:

Երեկոյ էր: Սկզբում չորս ժամ ձիով գնացինք, յետոյ իջանք ձիերից և 14 ժամ շարունակ ոտով գնացինք: Աւազակները իրանց հագուստները մեզ էին տուել հագնելու մեր հագուստների վրայով, այնպէս որ կասկածոս աչքերն անգամ չէին կարող նկատել, որ մենք կանայք ենք. այնքան էինք փոխուել մենք: Եթէ մէկը ճանապարհին պատահէր, նրա մրտադով ոչ մի բան չէր կարող անցնել...

Մեր խումբը հետզհետէ փոքրանում էր, որքան մենք մեր պատակին աւելի էինք մօտենում: Սկզբում մեզ ուղեկցում էին հինգ հոգի: Մի քանի ժամից յետոյ նրանցից մէկը հրաժեշտ տուեց մեզ և ձիաների հետ յետ դարձաւ, որից յետոյ մեզ հետ միայն չորս հոգի մնացին: Դիշերուայ ընթացքում նրանցից

երկուսն էլ անյայտացան, իսկ լուսադէմին էլ մէկը: Կարճ ժամանակից յետոյ մեզ հրաժեշտ տուեց և վերջին աւազակը ասելով:

«Ահա ձեզ Եալովա տանող ճանապարհը:»

Այս ասելուց յետոյ մեզանից հեռացաւ միակ աւազակը: Մենք մենակ շարունակեցինք մեր ճանապարհը և շուտով հասանք տուն...

Աւելացնեմ և այս, որ վերջին աւազակը մեզանից ազատուելով, իշաւ մօտիկայ հովիտը այնտեղից ոչխար գողանալու: Բարեբաղդաբար նրան բռնեցին և նրա մօտ դտան իր բաժին փրկանքի 750 ֆունտը:

Թիւրքիական ոստիկանութիւնը շատ աշխատեց միւս աւազակներին էլ բռնելու: Նշանակեցին մի խումբ զօրք աւազակների յետեից ընկնելու և նրանց բռնելու: Նոյնիսկ նաւապետ Մուսթաֆա բէյի ղեկավարութեամբ Մարմարա ծովում մի քանի նաւեր պատրաստեցին աւազակներին հետեւելու: Գրեթէ ամէն օր մայրաքաղաքի թերթերը ամեն տեսակ լուրեր էին հրատարակում նորանոր աւազակների ձերբակալման մասին: Մենք գիտէինք, որ 11 աւազակներից միայն մէկին էին կարողացել բռնել: Պաշտօնապէս ձերբակալուած աւազակների թիւը հասնում էր 30-40-ի: Իսկապէս թերթերի այդ հաղորդած լուրերը մեծ մասամբ ստայօդ էին, ոչ մի աւազակ էլ բացի մէկից չձերբակալուեցաւ և, հաւանական է, որ մինչև այժմ էլ կապիտան Գեօրգին որեւէ տեղ ազատ կերպով վայրում է իր ոճրագործութեան պտուղները:

Այստեղ հարկաւոր է մի հետաքրքիր բան էլ յիշել, որ բոլորովին ամբողջացնում է Գեօրգիի գործունէութեան ընթացքական գոյնը: Տիկին Բրանզօյի և օրիորդ Պարադեմինեանին առեւանգելուց մի քանի օր առաջ, կապիտան Գեօրգին փախցրել էր Էալովայում ապրող վառարանների գործարանատիրոջ որդուն: Այդ երիտասարդի համար կապիտան Գեօրգին պահանջեց 1000 ֆունտ փրկանք: Բայց նրա խեղճ հայրը ընդամենը 500 փունտ կարողութիւն ունէր: Մեր աւազակապետը բաւականացաւ այդ գումարով և երիտասարդին ուղարկեց տուն: Բայց երբ Գեօրգին արդէն երկու տիկիներին փրկանքի մեծ գումարը ստացել էր, Էալովայի վառարանների գործարանատիրոջ յետ ուղարկեց 500 ֆունտը հետեւեալ նամակի հետ միասին:

«Այժմ ես կարող եմ ձեր ինձ տուած 500 ֆ. պարտքը վերադարձնել: Գեօրգի:»

Ալբանիայում և Մակեդոնիայում աւազակները երկրի իսկական տէրերն են: Բնակիչները աւելի շուտ նրանց հետ են

բանակցութիւն սկսում, քան թէ թիւրքիական թոյլ և կամադուրը պաշտօնեաների պաշտպանութեանը դիմում: Ոստիկանութիւնը վերոյիշեալ երկրներում աւելի վտանգաւոր է, քան թէ թիւրքիայում: Այնտեղ ոստիկանութեան մարդիկ մեծ մասամբ նախկին աւազակներից են բաղկացած, որոնք աշխատում են լաւ յարաբերութիւն պահպանել իրանց յաջորդ արհեստակիցների հետ, և նոյնիսկ այդ ոստիկաններից շատերը նրանց հետ շատ անգամ պայմանաւորուած են լինում: Իսկ եթէ այդ ոստիկանները և ժանդարմները կառավարութեան պատուէրով ստիպուած են լինում աւազակներին հետեւելու, այն ժամանակ նրանք առաջուց գաղտնի կերպով տեղեկութիւն են տալիս նրանց զգուշանալու: ԶԷ որ սովորաբար յայտնի են խմբերի աւազակապետները, նրանց ստորադրեալները, բնակութեան տեղերը, և նոյնիսկ նրանց գործակալները զանազան քաղաքներում: Այդ աւազակները տէրութեան մէջ մի փոքրիկ տէրութիւն են կազմում, ունեն իրանց ամբողջ և կանոնաւոր վարչութիւնը և նոյնիսկ իրանց պաշտօնական ներկայացուցիչները թիւրքական պաշտօնեաների մօտ:

Իբրեւ մի պատկեր թիւրքիայի աւազակների կեանքին նուիրուած գլխին, ուզում եմ հետեւեալ անամօթ լուբերն էլ աւելացնել, որոնք թիւրքական կառավարութիւնը գրեթէ ամեն օր թիւրքական լրագրների պաշտօնական լուբերի շարքում հաղորդում է:

«Մոնաստիրից մեզ հաղորդում են որ Մեղշիկույում Սերֆիտ-2 է սանջակում մեծ ընդհարում է տեղի ունեցել ժանդարմների և աւազակների մէջ: Չնայելով որ վերջիններս թուով քիչ էին, սակայն միայն երկարատեւ կռուից յետոյ ժանդարմներին յաջողուեց աւազակապետ Ալէքսիսին սպանելու: միւս աւազակները կորցրին 3 մարդ»:

«Տարիններից ի վեր Եմինյայում և Մոնաստիրում տիրապետող աւազակապետ Թուխան Պրոնուբաբայի խաներից մէկում քնած ժամանակ մատնուեցաւ և ընկաւ ժանդարմների ձեռքը: Վերջիններս կարողացան նրան կենդանի բռնել: Աւազակապետին սպանեցին և նրա գլուխը բերին Գիւրիւտշ»:

«Կոսսովօ գաւառի Պրիսրինդ գիւղաքաղաքում ժողովրդի մէջ մեծ իրարանցում է ձգել աւազակային մի խումբ: Այն խմբերը, որոնք ուղարկուլ էին այդ խմբն բռնելու, չկարողացան իրանց նպատակին հասնել, թէև նրանց հետքը արդէն գտել են»:

Նորագոյն ժամանակներս գրգռիչ դէպքեր պատահեցին թիւրքիայի մի քանի տեղերում: Զմիւռնիայի շրջակայքում ա-

աւազակները փախցրին Միյ անունով ֆրանսիացուն, որին արձակեցին 5000 ֆունտ փրկանք առնելուց յետոյ: Մակեդոնական աւազակները Սալոնիկէի պարիսպների տակ առեանգեցին ամբարիկական միսսիօնարուհի միս էլլէն Ստոնին և նրա համար պահանջեցին 25,000 ֆունտ փրկանքի փող, կամ քաղաքական ներուճն Սալոնիկէում յեղափոխական գործերի պատճառով տէրութիւնից դատապարտուած մակիդոնացիների համար.....

Այդ օրինակ դէպքեր Փոքր-Ասիայում էլ շատ են պատահում: Լսենք դրանց մասին էլ կրկին թիւրքիական տեղեկութիւնները:

«Թուրքում երեւցել է աւազակային մի խումբ: Ոստիկանութիւնը ընդհարուեց այդ խմբի հետ և սպանեց երկու աւազակներ: Միւսները կարողացան փախչել և աղմուկներ բարձրացնել քաղաքի շրջակայքի միւս մասերում: Սըվազի և Կոնիայի վալիները պայմանաւորուել են միմեանց հետ և մեծ խմբեր են ուղարկել աւազակներին հալածելու և ոչնչացնելու:»

Այ. Պօլսի մօտ Իզմիտում աւազակների մի փոքրիկ խումբ է երեւցել: Քաղաքի պարիսպների մօտ հինգ աւազակներ յափշտակեցին քաղաքագլուխ էմին էֆինտի երկու որդիներին, եղբօրը և 68 ոսկէ լիրա և պահանջեցին մեծ փրկանք: Եւ որովհետեւ նրանք սարերը փախցրած մարդկանց սպառնում էին սպանելու, դրա համար էլ փրկանքը իսկոյն և եթ վճարուեց նրանց»:

«Աւազակների մի խումբ իշխում է Կարամուսալում, որ նոյնպէս Իզմիտի գաւառումն է գտնւում, ամեն տեսակ ջանք է դրած դրում այդ աւազակներին ոչնչացնելու: Հինգ հողուց բաղկացած աւազակների մի խումբ բացարձակ կերպով տիրում է Սինոպի և Գարասուի մէջ ընկնող ճանապարհի վրայ: Այդ խումբը արդէն բազմաթիւ ճանապարհորդների կողոպտել է: Երբ այդ աւազակներին չեն դիմադրում, նրանք բաւականաւորում են միմիայն փրկանքի փողով: Հակառակ դէպքում նրանք նոյնիսկ սպանութիւններից չեն խուսափում ճանապարհորդների իրեղէններին տիրանալու: Օրինակի համար նորեւս մի երիտասարդ վաճառական Նազիտշի օլլի Ստավրի անունով աւազակներին իր ցոյց տուած դիմադրութեան համար կորցրեց ոչ միայն իր իրերը, փողը այլ և կեանքը: Ներկայումս Սինոպի նահանգագետը Բեքիր-փաշան զօրք է ուղարկել այդ աւազակներին ոչնչացնելու համար»:

Աւազակներին արժատախիլ անել առ այժմ անհնարին է, որովհետեւ դրանք ունեն բազմաթիւ ըններ, որտեղ նրանք վտանգաւոր ընդհանրին կարողանում են ճարպիկութեամբ թաղնուել: Այդ բներից նրանք երբեմն առ երբեմն դուրս են գալիս և աշ-

խարհս զարմացնում իրանց յանդուգն գործերով: Դա 5 կամ 10 հոգուց բաղկացած մի խումբ է, որ տասնեակ հազարաւոր ընակիչ ունեցող քաղաքներին սարսափի մէջ է ձգել:

Կ. Պոլսի և Սալոնիկէի մէջ գտնուող երկաթուղու կայարաններին մէկում օր ու ցերեկով Պրեվօ ազգանունով ֆրանսիացի ինժեները աւազակներին կողոպտուեց և 50,000 ֆրանկ փրկանքի փող վճարելուց յետոյ միայն ազատուեցաւ: Այնուհետև աւազակները հանգիստ կերպով յետ քաշուեցան:

Աղաքազարի երկաթուղու կայարանում 12 հոգուց բաղկացած աւազակներ ժողով գիշեր ժամանակ յարձակուեցաւ զինուորներ լրայ և փախցրեց նրանց սպային և որովհետև կառավարութիւնը նրան որոշ ժամանակի ընթացքում չկարողացաւ ազատել, դրա համար աւազակները սպանեցին նրան:

Աւազակներից ոչ ոք չընտուեց:

Անատոլիական երկաթուղու մի ուրիշ կայարանում՝ Ադ Գայիայում, մի քանի ժամանակ սրանից, առաջ, օր ու ցերեկով աւազակային մի ուրիշ խումբ յայտնուեցաւ: Այդ խումբը քարուքանդ արեց կայարանի շինութիւնը, ոչնչացրեց նրա զանազան բաժանմունքները և երկաթուղու գծերը և յիտոյ կայարանի գանձարանը կողոպտեց: Մինչև աւազակներից շղթայուած պաշտօնեաների օգնութիւն ստանալը, հարագործները փախան դէպի լեռները, որոնք աւազակներին հետևող մարդկանց համար անյաղթելի արգելքներ էին ներկայացնում: Էսկիշէիրի գայմազամ կամ նահանգապետ Հայիրի—Բէյը ջնայելով այդ արգելքներին իր զինուորների խմբով շրջապատեց աւազակներին, բայց վերջիններս կրկին յաջողուեց նրանցից ազատուելու:

Տէրութեան պաշտօնեաները մի սլատահմունքի շնորհիւ միայն կարողացան աւազակների հետքը գտնել:

Էսկիշէիրի բազարում մի անգամ մի հովիւ դէս ու դէն էր գնում վառօդ գնդակ գնելու: Այդ հովիւին կասկածելով ձերբակալեցին և նրան սաստիկ նեղացնելուց յետոյ վերջապէս յայտնի եղաւ, որ նա այդ վառօդն ու գնդակը հալածուած աւազակների համար էր ցանկանում գնել: Վերջիններս մատնելուց յետոյ, երբ հովիւը տեսաւ որ իրան էլ սպառնում է մահ, ստիպուած եղաւ ոստիկանութեան նոյնիսկ աւազակների տեղը ցոյց տալու: Հովիւը թիւրքիական զինուորներին ամենասարսափելի ճանապարհներով տարաւ մինչև աւազակների որջերը:

Ինչ ժամանակից յետոյ հալածուած աւազակները կանգնած էին իրանց հալածող զինուորներին դէմ առ դէմ: Աւազակ-

ների թիւը անհամեմատ աւելի քիչ լինելով՝ չկարողացան դի-
նուորներին ցանկալի դիմադրութիւնը ցոյց տալ: Դրանց մեծ
մասը փախաւ, իսկ երեք աւազակներ ծանր կերպով վիրա-
ւորուելով վերջապէս անձնատուր եղան զինուորներին: Այդ
երեքը Անատոլիայի ամենայայտնի և վատահամբաւ գողերը,
մարդասպաններն և աւազակներն էին, այն է Հարունը,
Սորունքոր և Մեհմեդ փեհլիվանը: Վերջինս, ինչպէս ինքը
հպարտութեամբ խոստովանում էր, բացի իր սովորական աւա-
զակութիւններից մօտ 300 մարդ էլ էր սպանել:

Եւ գիտէ՞ք ինչ արին վերոյիշեալ երեք աւազակներին:
Դրանցից առաջին երկուսը երկաթուղու գծի վրայ պահապան-
ներ նշանակուեցան.... Իսկ Մեհմեդ փեհլիվանը դառաւ ոստի-
կանական բարձր պաշտօնեայ, աւելի ճիշտը ոստիկանութեան
նախարար Նազիմ փաշայի առաջին խորհրդականը: Վերջինիս
մօտ ես յաճախ եմ տեսել Մեհմեդ փեհլիվանին իր անցեալ
քաջագործութիւնների մասին պատմելիս: Նազիմ փաշայի ան-
կումից յետոյ, ինչպէս որ ես արդէն պատմեցի գրքիս «Կ.
Պօլսի բանտերը» վերնագրով գլխում, Մեհմեդ փեհլիվանը
նշանակուեց Պերայի նահանգապետ էնվեր-բէյի գլխաւոր խոր-
հրդականը....

Նոյն մի պատահմունքի շնորհիւ բռնուեցան այն աւա-
զակները, որոնք չորս տարուց ի վեր 50,000 բնակիչ ունեցող
Բութահիա քաղաքը իր շրջակայքով անապահով դրութեան
մէջ էին դրել: Այդ աւազակները գրեթէ ամեն օր վերոյիշեալ
քաղաքի պարիսպների մօտ սստիկանութեան պաշտօնեաների
ըթի տակ բաւականաչափ մարդ էին սպանում:

Ոստիկանների մի խումբ դարանակալած լրտեսում էր
նրանց: Շուտով այդ բանը իմացան աւազակները, որոնք յան-
կարձակի յարձակուելով ոստիկանների վրայ նրանց ահ ու
սարսափի մէջ ձգեցին: Ոստիկաններից երկուսը փախան, բայց
մի քանի բռնից յետոյ աւազակները բռնեցին նրանցից
հինգ հոգու և շղթայակապ արին: Յուսօ և Զաքարիա աւազակ-
ները զբաղուած էին իրանց սիրելի ոստիկանների գրպանները
դատարկելով, իսկ ֆնացածները աշխատում էին բռնել փախ-
չող ոստիկաններին: Այդ ժամանակ մի երկձի կառքի մէջ
նստած մօտենում էր Կոնիայի ոստիկանապետ Իբրահիմ բէյը,
որին միայն մէկ ժանդարմ էր ուղեկցում: Ոստիկանների գըր-
պանները դատարկող աւազակները այնպէս էին խորասուզուել
իրանց հաճելի աշխատութեան մէջ, որ չնկատեցին իրանց
մօտեցող Իբրահիմ բէյին: Վերջինս և իրան ուղեկցող ժանդարմը
խսկոյն հանեցին իրանց երկար աւորճանակները և մի քանի

բողեկց յետոյ գետին գլորեցին Յուսային և Զաքարիային.....

Մի տարուց իվեր Թիւրքիայում մտցնուելիք մեծ ընթորմը՝ բոլոր ցեղերի և կրօնների հաւասարութիւնը, առ այժմ իրականացել է միայն աւազակութեան մէջ:

Աւազակութեամբ պարապում են և մահմեդականները, և յոյները, և քրդերը, և հայերը: Այդ արհեստով նրանք բոլորն էլ միարան գործում են:

Անատոլիական ամենանշանաւոր վիլայէթներից մէկում՝ Սըվազում՝ աւելի քան տասը տարուց իվեր տիրում էր մահմեդականացած քրդերից բաղկացած աւազակային մի խումբ, որի նշանաւոր առաջնորդը Սիմէօն Թերզիօղլի անունով հայն էր: Վերջինս ոչ միային բաւականանում էր խորամանկութեամբ աւազակութիւններ անելով, այլ և յաճախ իր 12 հոգուց բաղկացած խմբով օրու ցերեկով յարձակում, յափշտակում, սպանում, այրում էր մեծ քաղաքներից և աւաններից շատերը: Շատ զարմանալի է դրութիւնը Եմէսում:

Թացի սանջակի մի հին ամրոցի աւերակներում բուն էին դրել մօտ 60 աւազակներ: Այդտեղից նրանք բոլորովին համարձակ ու յանդուգն կերպով յարձակումներ էին գործում շրջակայքի վրայ և այնտեղի ազգաբնակչութեանը այնպիսի սարսափի ու ահ ու դողի մէջ էին ձգել, որ վերջինս աւազակներին ձեռական տուրք էր վճարում: Թիւրքաց կառավարութիւնը ամբողջ վաշտեր ուղարկեց այդ աւազակներին բռնելու: Յետոյ ամեն ինչ խաղաղուեցաւ: Եթէ Թիւրքիական վաշտերին յաջողուէր աւազակներին յաղթելու, այն ժամանակ պաշտօնական լուրերը այդ բանը անպատճառ կը հաղորդէին: Ուրեմն պէտք է ընդունել, որ աւազակների վերոյիշեալ տիրապետութիւնը մինչև այժմ էլ դեռ իր գոյութիւնը շարունակում է:

Ռոմանտիկան Թիւրքիայում դեռ աւելի ընդարձակ առպարէզ ունի:

Զաթալլա—գաւառի Զաքիրբէի փոքրիկ քաղաքում, որ Կ. Պոլսից երկաթուղով երեք ժամ հեռաւորութեան վրայ է գտնւում, ապրում է Դիսպլինա անունով մի այրի կին: Սրանից 9 տարի առաջ անյայտացաւ նրա 11-ամեայ միակ որդի Ստաւրօն՝ նրա միակ ուրախութիւնը: Դժբաղդ այրին ամեն միջոցների դիմեց իր կորած որդուն փրկելու: Դիշեր ու ցերեկ նա հանգստութիւն չունէր, բայց Ստաւրօյի՝ նրա սիրած որդու հետքն անգամ չէր երևում: Անմխիթար մայրը ստիպուծ էր իր ճակատագրին ենթարկուել ու մենակ ապրել...

Անցան տարիներ միմեանց յետևից, մինչև որ Ստաւրօյի անյայտանալու 9 տարին լրացաւ:

Մի երեկոյ դժբաղդ մայրը նստած էր տխուր, ինչպէս միշտ և դէպի հեռուն էր նայում:

Ամեն ինչ խաղաղ էր նրա շուրջը: Տան մէջ չէր լսուում ուրիշիսկ ճանճի տզգոցը: Ամեն ինչ հաճելի և խաղաղ էր այրու համար: Փողի կարիք նա չէր զգում, որովհետև ինքը մեծակ էր, իսկ նա աւելի ունէր, քան թէ կարիք կար, Բայց մի-թէ դրանք կարող էին բաւականութիւն պատճառել որդեկորոյս մօրը: Ինչքան հրաշալի և գեղեցիկ բան կը լինէր, եթէ Ստաւրօն իր մօր կեանքի վերջին տարիներում նրա մօտ լինէր:

Մի անգամ նա նկատում է որ ճանապարհով երկու մարդ են գալիս, մէկ ծեր, իսկ միւսը երիտասարդ. երիտասարդը մնում է դրսում կանգնած, իսկ ծերունին ներս է մտնում այրի կնոջ մօտ: «Ո՞վ ես դու, հարցնում է այրին»:

— Ես մի աւագակ եմ, այսպէս է սկսում իր պատմութիւնը հիւրը: Ինչը տարի սրանից առաջ՝ ես գողացի միակ որդուդ՝ Ստաւրօյին: Եթէ փրկանք վճարես, կարող ես նրան կրկին ստանալ:

Այրին դողդոջուն ձեռքերով վճարեց փրկանքը, որից յետոյ աւագակը հեռացաւ, իսկ Ստաւրօն վերադարձաւ:

Մեր Ստաւրօն իր ընտանիքին նոր կեանք է տալիս: Այժմ այրու տունը ուրախ և ցնծում է, այն ինչ առաջ միայն տըխրութիւն և սուգ էր ներկայացնում: Ստաւրօն զանազան առիթներէն օգուտ քաղելով իր մօրից նորանոր փողեր է խնդրում: Այրի մայրն էլ առանց մերժելու միշտ կատարում է իր որդու խնդիրը: Եւ միթէ մօր մտքով կ'անցնէր իր միակ որդու խնդիրը մերժելու...

Այդպէս նրանք ապրում են շաքաթներ և ամիսներ...

Յանկարծ, մի օր, Ստաւրօն խոստովանում է, որ ինքը աւագակային խմբի հետ դեռ ևս յարաբերութեան մէջ է գտնւում, և բացի դրանից, որ իր բոլոր ընկերները և հիւրերը աւագակներ են: Միայն փողի շնորհիւ նա կարող էր իր վտանգաւոր ընկերներից ազատուել: Մայրը տալիս է որդուն իր վերջին փողը և այդպիսով տանը միաժամանակ խաղաղութիւն և հանգստութիւն է տիրում:

Մի անգամ էլ Ստաւրօն յանկարծ կանգնում է իր մօր առաջ և ասում է, «Փող տուր, եթէ ոչ կը սպանեմ քեզ»:

— Ես այլ ևս փող չունիմ, գանգատում է դժբաղդ մայրը: «Ի՞նչ ես կամ պէտք է փող ունենամ, կամ թէ չէ կը սպանեմ քեզ: Ծախիր տունդ և դրա փողը տուր ինձ: Ես պէտք է վերադառնամ աւագակների մօտ»: Ստաւրօն քանի գնում, այնքան էլ աւելի էր սպառնում մօրը:

—Դժբաղդ որդիս, եկ ինձ հետ գնանք մայրաքաղաք, այն-
տեղ էլ ես փող ունեմ, պատասխանում է վերջապէս մայրը:
Եւ նրանք միասին ճանապարհում են Կ. Պօլիս:

Բայց Ստամբուլում յուսահատուած մայրը իր թշուառ որ-
դուն փոխանակ բանկիրի մօտ՝ տանում է ոստիկանութեան նա-
խարարի մօտ:

Ոստիկանութեան նախարարի մօտ ես Ստաւրոյին տեսայ:
Իբրեւ փաշայի թիկնապահ ծառայ...

Թարգմ. գերմ. Ն. Բաքայեան

(Վերջը յաջորդ համարում)

*
* *

Թռչում է ոգիս՝ ազատ ու անվախ՝
Վեհ բարձրունքները խրոխտ լեռների.
Եւ գլխիս վերեւ լսում եմ յաճախ
Շառաչումները արծուի թևերի:

Հսում եմ ղօղանջն տիեզերական.—
Ոգիս բացւում է անծիր թևերով.
Անծիր թևերս գրկում են համայն
Աշխարհ է՝ աշխարհ և ծովեր է՝ ծով:

—Բացէք դարպասներն ձեր պալատների.
Ոգու յարութեան լոյսն եմ ձեզ բերում.
Ես փոթորիկն եմ անապատների
Եւ օձ-կայծակը մռայլ ամպերում...

Եւ մարգարէի հուրն է իմ կրծքում,
Սուրբ իմ ձեռքում, բարբառս ազատ:
Եւ ինձ յաւիտեան անմահ եմ զգում.
Եւ երկրի վերայ քայլերս հաստատ...

Աւ. Խաչակեան: